

УДК 65 : 334 : 316.354 : 316.42 (614.2 + 615.1)

Ю. С. БРАТІШКО

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

РОЗРОБКА АЛГОРИТМУ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті висвітлено актуальні питання вирішення проблем соціального розвитку фармацевтичних підприємств в умовах впровадження систем менеджменту якості. У статті доведена необхідність створення алгоритму формування соціальної відповідальності фармацевтичного бізнесу, який має відповідати умовам економічного стану України та враховувати галузеву специфіку. До складових соціальної відповідальності фармацевтичного бізнесу віднесені: складова якості, соціальна, складова розвитку, екологічна, управлінська і правова складові, які реалізуються як у вигляді внутрішньої, так і зовнішньої відповідальності. Визначені суб'єкти формування соціальної відповідальності фармацевтичного бізнесу. У статті визначені підходи, методи, чинники, принципи, інструментарій, регулювання та відповідне забезпечення процесу створення ефективної системи соціальної відповідальності фармацевтичних підприємств. Впровадження запропонованого алгоритму формування системи соціальної відповідальності дозволяє: визначити та оцінити проблеми у сфері соціальної відповідальності фармацевтичного бізнесу; створити засади для ефективного менеджменту якості; визначити сукупність ресурсів, що можуть бути спрямовані на соціально-відповідальну діяльність; розробити ефективну систему управління соціально-відповідальною діяльністю; забезпечити створення системи партнерських відносин із стейкхолдерами; розробити загальну систему просування та запровадження принципів соціальної відповідальності на рівні фармацевтичної галузі. Запропонований у статті алгоритм сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних фармацевтичних підприємств.

Ключові слова: соціальна відповідальність, алгоритм формування, фармацевтичне підприємство.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні в управлінні фармацевтичними підприємствами (ФП) значної уваги набуває саме соціальний бік економічних процесів, що значною мірою обумовлене як великою соціальною значущістю продукції, яку вони виробляють, так і новою роллю ФП, на яких сьогодні покладається більш широке коло зобов'язань, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, турботою про здоров'я майбутніх поколінь, взаємодією з бізнес-партнерами та ін. Це обумовлює необхідність розвитку соціально-економічної моделі управління ФП, яка має відповідати умовам економічного стану України та враховувати галузеву специфіку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам управління соціально-відповідальною діяльністю та соціально-економічним розвитком підприємств присвячені наукові дослідження Афанасьєва Н. В., Воронкової А. Е., Герасимчука В. Г., Кизима М. О., Новікової О. Ф., Раєвневої О. В., Ушакової Н. М. та інших вчених.

У фармацевтичній сфері шляхи управління сталим соціально-економічним розвитком розроблялись у роботах Котвицької А. А. [4], Книша Є. Г., Мнушко З. М., Немченко А. С., Посилкіної О. В. [1-3], Толочка В. М. та інших вчених.

Але, не зважаючи на значний науковий доробок, недостатньо опрацьованими залишаються методологічні та методичні аспекти управління соціальною відповідальністю ФП в умовах менеджменту якості, що робить актуальним подальшу розробку даної проблематики.

© Братішко Ю. С., 2015

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Отже, дотепер не вирішеними залишаються питання формування ефективної системи соціальної відповідальності фармацевтичного бізнесу (СВФБ), що робить актуальними дослідження в цьому напрямку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є розробка методичних засад формування системи СВФБ. Для досягнення поставленої мети необхідним є вирішення таких задач: 1) визначення етапів алгоритму формування СВФБ; 2) обґрунтування сутності СВФБ; 3) обґрунтування підходів, методів, чинників, принципів, інструментарію, регулювання та відповідного забезпечення процесу створення ефективної системи СВФБ; 4) пошук найбільш ефективних шляхів управління СВФБ.

Об'єктом дослідження є етапи формування системи соціальної відповідальності підприємств з урахуванням специфіки фармацевтичної галузі.

Науковою новизною дослідження є визначення сутності СВФБ, її складових; та розробка алгоритму формування системи СВФБ в умовах менеджменту якості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

СВФБ – це здатність суб'єктів фармацевтичної галузі брати на себе зобов'язання фінансового, економічного, соціального і екологічного характеру за наслідки їхньої діяльності перед державою, суспільством, навколишнім співтовариством, персоналом, бізнес-партнерами та іншими зацікавленими сторонами, яка реалізується через етичну поведінку з урахуванням інтересів і очікувань всіх стейкхолдерів при дотриманні чинного законодавства і міжнародних стандартів на принципах добровільності і взаємної вигоди [1].

СВФБ передбачає: забезпечення населення якісними, ефективними, безпечними та доступними за ціною лікарськими засобами; створення умов для розвитку професійної відповідальності працівників фармацевтичної галузі відповідно до вимог соціальних норм; забезпечення умов екологічно чистого виробництва і сприяння поліпшенню екологічної ситуації в місцях присутності виробничих потужностей; участь у регіональних соціальних програмах розвитку територій і реалізацію власних соціальних проєктів.

СВФБ базується на принципах дотримання чинного законодавства, врахуванні вимог міжнародних стандартів якості і передбачає значну міру добровільності в реалізації соціальних за-

ходів. Саме добровільний характер реалізації соціальних заходів обумовлює існуюче розмаїття підходів до формування системи СВФБ.

Таким чином, сьогодні необхідним є удосконалення процесу формування системи СВФБ. Головною метою формування системи СВФБ є задоволення потреб (як внутрішніх, так і зовнішніх по відношенню до ФП) людини як працівника, як споживача продукції, як особистості, яка співіснує з ФП в одному екологічному просторі.

Завданням формування системи СВФБ є розробка стратегії та рекомендацій розв'язання суперечностей, які виникають між продуктивними силами та виробничими відносинами, а саме: сприяння активізації дії не тільки економічних факторів виробництва, а й соціальних, таких як компетентність, професіоналізм персоналу, позитивний імідж; ефективне управління відтворенням людського капіталу; розвиток цінності нової корпоративної культури ФП; сприяння кооперації інтелектуальної праці, розвиток самоменеджменту діяльності творчої людини; посилення СВФБ та створення на ФП клімату соціального партнерства. Для розвитку системи СВФБ та забезпечення стратегічних конкурентних переваг перед західними компаніями, які діють на фармацевтичному ринку України, необхідним є розробка алгоритму її формування [1, 5].

Формування системи СВФБ – це сукупність взаємопов'язаних підходів, методів, чинників, принципів, інструментарію, регулювання та відповідного забезпечення процесу створення ефективної системи соціальної відповідальності суб'єктів фармацевтичної галузі з метою реалізації їхньої місії щодо забезпечення населення якісними, безпечними, терапевтично дієвими та доступними за ціною лікарськими засобами з урахуванням інтересів всіх зацікавлених сторін.

Суб'єктами формування системи СВФБ є керівництво ФП, уповноважена особа та фахівці із управління розвитком підприємства. Об'єктом формування СВФБ є соціально-відповідальна діяльність ФП. Алгоритм формування системи СВФБ можна представити як процес, який включає декілька етапів (рис. 1).

Першим важливим етапом формування системи СВФБ є створення комплексу її регулювання, який включає міжнародний, національний, галузевий та ринковий рівень.

На міжнародному рівні регулювання системи СВФБ здійснюється міжнародними стандартами, до яких можна віднести концепцію TQM, комплекс міжнародних стандартів серії ISO 9000, ISO 14000, ISO 26000, настанову GRI, Глобальний договір ООН, стандарти OHSAS 18000 та SA 8000, настанови SEDEX, IMPAC 10000 та

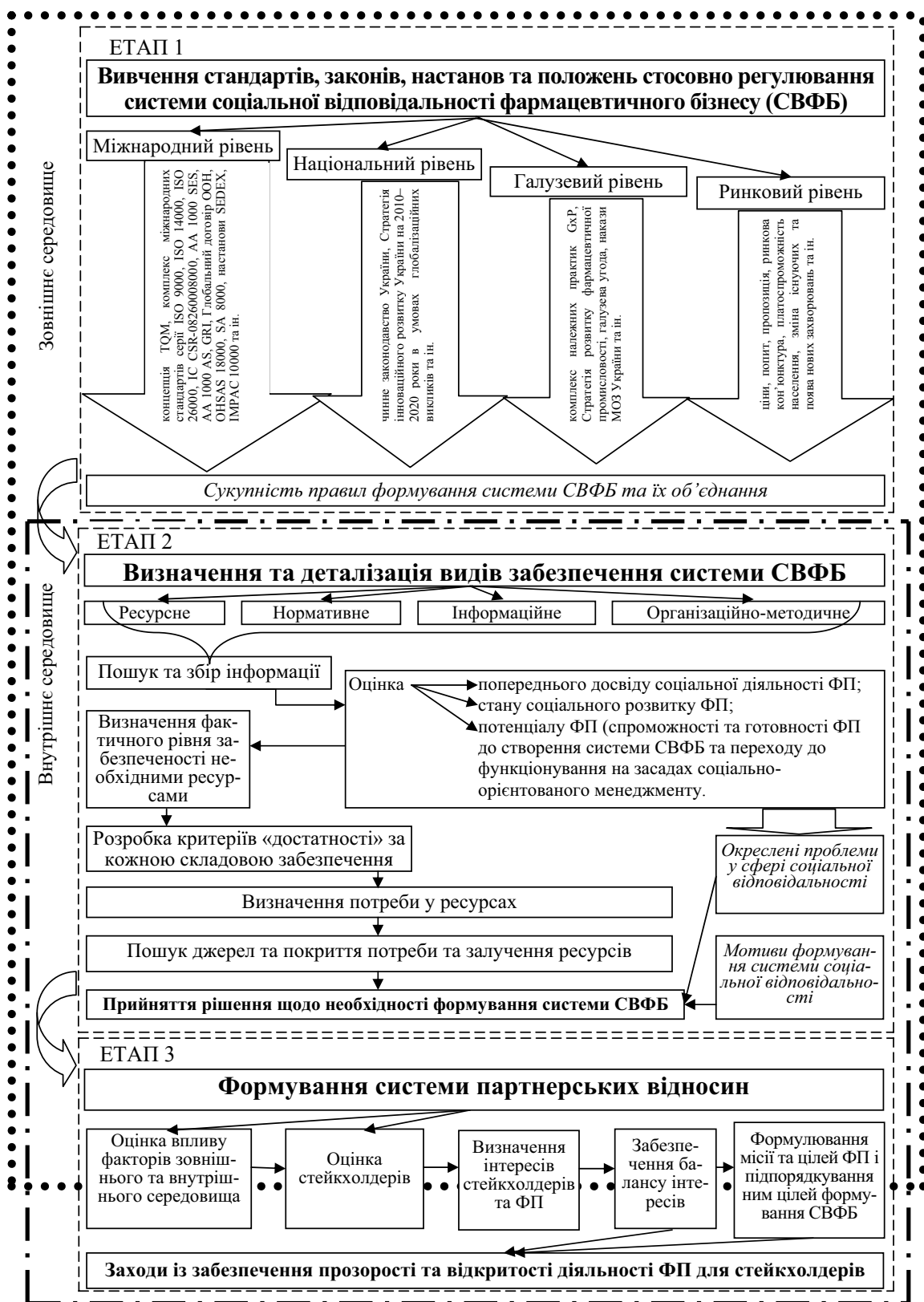

Рис. 1. Алгоритм формування системи СВФБ (початок)

Рис. 1. Алгоритм формування системи СВФБ (закінчення)

ін.; на національному – чинним законодавством, наприклад, **Стратегією інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів**; на галузевому – комплексом належних практик GxP, Стратегією розвитку фармацевтичної промисловості, галузевої угодою, наказами МОЗ України та ін.; на ринковому рівні регулювання системи СВФБ здійснюється зміною кон'юнктури, зрушеннями у нозологіях, появою нових захворювань, зміною платоспроможності населення та ін.

Другий етап формування системи СВФБ полягає у створенні комплексу із забезпечення соціально-відповідальної діяльності, що включає ресурсну, нормативну, інформаційну та організаційно-методичну складові. Наявність необхідного забезпечення в достатньому обсязі у визначений період є основою успішного формування системи СВФБ з огляду на існування об'єктивних обмежень. Рівень забезпеченості процесу формування системи СВФБ визначається наявним фінансовим, трудовим, інноваційним, інвестиційним та іншими видами потенціалу ФП. На даному етапі здійснюється аналіз попереднього досвіду соціальної діяльності ФП; стану соціального розвитку ФП; потенціалу ФП (спроможності та готовності ФП до створення системи СВФБ та переходу до функціонування на засадах соціально-орієнтованого менеджменту). На цьому етапі визначаються критерії «достатності» за кожним видом забезпечення. ФП взаємодіють з різними стейкхолдерами, потреби яких різняться, тому необхідно визначити, які з них відповідають місії ФП, забезпечивши між ними баланс.

Створення системи партнерських відносин є третім етапом формування СВФБ. На ньому формулюються місія ФП і підпорядковані їй цілі СВФБ; визначаються партнери, сфери їх інтересів стосовно ФП; здійснюються заходи із забезпечення прозорості та відкритості діяльності ФП для стейкхолдерів.

На четвертому етапі формування системи СВФБ визначаються складові соціальної відповідальності та її властивості як системи. Такими властивостями можна назвати цілісність, точність, відкритість, динамізм, ефективність. Властивість цілісності характеризує систему СВФБ як єдину цілісну сукупність елементів, відносин, ресурсів, інструментів тощо. Тому зміни, в одній частині системи обов'язково впливатимуть на інші, що вимагає ретельного планування й урахування взаємодії складових. Точність передбачає своєчасне й адресне виконання поставлених завдань із відповідних напрямків. Така властивість з'являється при координова-

ному управлінні елементами, правильному та своєчасному використанні відповідного інструментарію. Відкритість означає залежність від впливу зовнішнього середовища, та одночасно можливість впливати на зовнішнє середовище за допомогою соціальних проектів і програм. Властивість динамізму розуміється як безперервний розвиток СВФБ в контексті розвитку як внутрішніх систем, так і в їх взаємозв'язку із зовнішнім середовищем. Ефективність системи СВФБ – це набуття ФП конкурентних переваг та додаткових зисків від взаємодії зі стейкхолдерами на взаємовигідних умовах.

До складових СВФБ можна віднести складові якості, соціальну, екологічну, управлінську, правову та складову розвитку, які реалізуються як у вигляді внутрішньої, так і зовнішньої відповідальності.

Складова розвитку визначається виробничою і збутовою функцією ФП на ринку як виробника і постачальника лікарських засобів, призначених поліпшити якість життя пацієнтів та майбутніх поколінь, що дозволяє ФП отримувати прибуток.

Правова відповідальність передбачає чітке виконання ФП чинного законодавства, вимог міжнародних стандартів якості, відповідність діяльності ФП очікуванням суспільства, зафіксованим у правових нормах. До неї можна також віднести виконання прав людини, гендерних прав і прав меншин.

Управлінська відповідальність вимагає від персоналу виконання принципів фармацевтичної етики, деонтології та існуючих норм моралі під час виконання своїх функціональних обов'язків. До управлінської відповідальності слід віднести політику підготовки соціальних звітів і компенсаційну політику ФП.

Екологічна складова СВФБ – це створення на ФП системи екологічного менеджменту, політики енерго- та ресурсозбереження, участь ФП в екологічних проектах на національному і регіональному рівнях.

Соціальна складова включає суспільну і трудову. Суспільна складова СВФБ передбачає реалізацію програм розвитку для населення в місцях присутності ФП, участь в благодійних заходах, проектах щодо благоустрою територій. Трудова складова СВФБ втілює в собі формування ефективної кадрової політики, розвиток соціальної інфраструктури ФП, розвиток персоналу та інше.

І найбільш важливою для фармації складовою системи СВФБ є складова якості, втілена у забезпеченні відповідності міжнародним стандартам якості, що, в свою чергу, гарантує ефективність та безпечність лікарських засобів, що виробляються та реалізуються ФП.

На п'ятому етапі визначаються підходи, принципи, методи та інструменти формування системи СВФБ. Основними науковими підходами до формування системи СВФБ є процесний, комплексний, ситуаційний, системний та інші, які доповнюють один одного. До принципів формування системи СВФБ належать: принципи управління якістю, пропорційності, адекватності, узгодженості, адаптивності, ритмічності, керованості, безперервності розвитку, економічності. Методами та формами реалізації СВФБ є участь у державних соціальних програмах, реалізація соціальних проектів та соціальних програм для персоналу та населення, розробка та удосконалення соціальної політики підприємства, створення екологічних проектів, благодійність, меценатство, спонсорство та ін.

Інструментами формування системи СВФБ є регресійні, статичні й динамічні моделі, відстеження і прогнози, експертні опитування, математичні імітаційні моделі та ін.

Наступний шостий етап передбачає пошук і розробку альтернатив управлінських рішень, які відповідають основним принципам формування системи СВФБ, та визначають її зв'язок із системою менеджменту якості й системою загального управління ФП. Сьомий етап формування системи СВФБ – це логічне продовження процедури відбору ефективних управлінських рішень. Однак, на відміну від попереднього відбору, даний етап передбачає аналіз інтегральної ефективності управлінських рішень за відібраними показниками.

Восьмий етап полягає у прийнятті рішень щодо формування системи СВФБ для конкретно ФП та забезпечення її ефективності.

На заключному дев'ятому етапі здійснюється оцінка результатів та контроль ефективності системи СВФБ. Цей етап включає систематичну оцінку ефективності системи СВФБ, що реалізується як на рівні ФП, так і на рівні фармацевтичної галузі чи регіону. Результатом даного етапу є складання й оприлюднення соціального звіту, а також отримання рейтингового місця ФП серед соціально відповідальних організацій країни та галузі.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Впровадження запропонованого алгоритму формування системи СВФБ дозволяє: визначити та оцінити проблеми у сфері СВФБ; створити засади розвитку системи менеджменту якості; визначити сукупність ресурсів, що можуть бути спрямовані ФП на соціально-відповідальну діяльність; розробити ефективну систему управ-

ління соціально-відповідальною діяльністю; забезпечити створення системи партнерських відносин із стейкхолдерами; розробити загальну систему просування та запровадження принципів соціальної відповідальності на рівні фармацевтичної галузі. Запропонований механізм сприятиме підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних ФП. Механізм дозволяє уникнути недоліків егоїстичного підходу до процесу формування системи соціальної відповідальності; він визнає врахування інтересів та потреб суспільства та їх узгодження з інтересами ФП, наголошуючи при цьому на довгострокових перевагах СВФБ. При цьому діяльність будь-якого ФП повинна, в першу чергу, орієнтуватися на виконання соціальної місії, яка полягає у забезпеченні населення якісними, ефективними та доступними за ціною лікарськими засобами. А вже доведення до суспільства важливості виконання місії, масштабів проведеної соціальної роботи шляхом оприлюднення соціальних звітів є запорукою довіри та підтримки ФП всіма стейкхолдерами, що як наслідок забезпечить високий рівень прибутковості ФП. Але слід зважати на те, що всі відносини ФП зі стейкхолдерами мають будуватись на засадах партнерства та взаємовигоди. Саме тоді можливим є досягнення максимальної інтегральної ефективності соціально-відповідальної діяльності. Алгоритм формування системи СВФБ дозволяє врахувати особливості запровадження даного підходу не лише на окремому ФП, а й розробити загальну систему просування та запровадження принципів соціальної відповідальності на рівні фармацевтичної галузі через запровадження практики визначення рейтингу соціальної відповідальності ФП. Отже, перспективами наших досліджень є створення стандарту соціальної відповідальності суб'єктів фармацевтичної галузі.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Посилкіна О. В. Діагностика сталого соціально-економічного розвитку фармацевтичних підприємств / О. В. Посилкіна, Ю. С. Братішко, К. С. Світлична // Управління, економіка та забезпечення якості в фармації. – 2015. – № 3. – С. 8-17.
2. Посилкіна О. В. Управління трудовим потенціалом фармацевтичних підприємств в умовах менеджменту якості : моногр. / О. В. Посилкіна, Ю. С. Братішко та ін. // за ред. О. В. Посилкіної. – Х.: Вид-во НФаУ, 2010. – 422 с.
3. Посилкіна О. В. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навч. посіб. для студ. економ. спец. / О. В. Посилкіна, О. В. До-

- ровський, Ю. С. Братішко та ін. – Х. : вид-во НФаУ, 2014. – 346 с.
4. Черкашина А. В. Дослідження сучасного стану соціальної відповідальності найбільших аптечних мереж м. Харкова / А. В. Черкашина, А. А. Котвіцька // *Управління, економіка та забезпечення якості в фармації*. – 2014. – № 2. – С. 37-41.
  5. Посилкіна О. В. Формування системи оцінки соціальної відповідальності фармацевтичного бізнесу / О. В. Посилкіна, Ю. С. Братішко, Г. В. Кубасова // *Клінічна фармація*. – 2015. – Т. 19, № 2. – С. 4-8.
  6. Bratishko Yu. S. Assessment of social responsibility of pharmaceutical business / Yu. S. Bratishko // *Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles*. Vol. 1. – Publish.house «BREEZE», Montreal, Canada, 2014. — P. 205-209.
  7. Bratishko, Yu. S. The mechanism of formation pharmaceuticals social responsibility / Yu. S. Bratishko, O. V. Posylkina, G. V. Kubasova // *Wirtschaft und management : theorie und praxis : Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel*. Vol. 1 – Verlag SWG imex GmbH, Nurnberg, Deutschland, 2014. – S. 182–188.
  8. Hulse J. H. Sustainable Development at Risk: Ignoring the Past. / J. H. Hulse – New Delhi: Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa: International Development Research Centre, 2007. – 390 p.

УДК 65 : 334 : 316.354 : 316.42 (614.2 + 615.1)

Ю. С. Братишко

РАЗРАБОТКА АЛГОРИТМА ФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ КОМПАНИЙ

В статье освещены актуальные вопросы решения проблем социального развития фармацевтических предприятий в условиях внедрения систем менеджмента качества. В статье доказана необходимость создания алгоритма формирования социальной ответственности фармацевтического бизнеса, который должен соответствовать условиям экономического состояния Украины и учитывать отраслевую специфику. К составляющим социальной ответственности фармацевтического бизнеса отнесены: составляющая качества, социальная, составляющая развития, экологическая, управленческая и правовая составляющие, которые реализуются как в виде внутренней, так и внешней ответственности. Определены субъекты формирования социальной ответственности фармацевтического бизнеса. В статье определены подходы, методы, факторы, принципы, инструментарий, регулирование и соответствующее обеспечение процесса создания эффективной системы социальной ответственности фармацевтических предприятий. Внедрение предложенного алгоритма формирования системы социальной ответственности позволяет определить и оценить проблемы в сфере социальной ответственности фармацевтического бизнеса; создать основы для эффективного менеджмента качества; определить совокупность ресурсов, которые могут быть направлены на социально-ответственную деятельность; разработать эффективную систему управления социально-ответственной деятельностью; обеспечить создание системы партнерских отношений со стейкхолдерами; разработать общую систему продвижения и внедрения принципов социальной ответственности на уровне фармацевтической отрасли. Предложенный в статье алгоритм будет способствовать повышению конкурентоспособности отечественных фармацевтических предприятий.

Ключевые слова: социальная ответственность, алгоритм формирования, фармацевтическое предприятие.

UDC 65 : 334 : 316.354 : 316.42 (614.2 + 615.1)

Yu. S. Bratishko

**DEVELOPMENT OF ALGORITHM OF FORMATION OF SYSTEM
OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE PHARMACEUTICAL COMPANIES**

In article topical issues of the solution of problems of social development of the pharmaceutical enterprises in the conditions of introduction of systems of quality management are taken up. In article need of creation of algorithm of formation of social responsibility of pharmaceutical business which has to correspond to conditions of an economic condition of Ukraine and consider branch specifics is proved. Are carried to components of social responsibility of pharmaceutical business: making qualities, social, making developments, ecological, administrative and legal components which are realized as in the form of internal, and external responsibility. Subjects of formation of social responsibility of pharmaceutical business are defined. In article approaches, methods, factors, the principles, tools, regulation and the corresponding ensuring process of creation of effective system of social responsibility of the pharmaceutical enterprises are defined. Introduction of the offered algorithm of formation of system of social responsibility allows to define and estimate problems in the sphere of social responsibility of pharmaceutical business; to create bases for effective quality management; to define set of resources which can be directed on social and responsible activity; to develop an effective control system of social and responsible activity; to provide creation of system of partnership with stakeholders; to develop the general system of advance and introduction of the principles of social responsibility at the level of pharmaceutical branch. The algorithm offered in article will promote increase of competitiveness of the domestic pharmaceutical enterprises.

Key words: social responsibility, algorithm of formation, pharmaceutical enterprise.

Адреса для листування:

61140 м. Харків, вул. О. Невського, 18

Кафедра управління та економіки

підприємства НФаУ

Тел. (057) 771-81-47

E-mail: kaf.ep.nfay@rambler.ru

Надійшла до редакції:

04.06.2015 р.